

Tonći Maleš
Latinski na raskrižju

Tempora mutantur ...

Ova drevna maksima primjenjena na aktualnu situaciju u hrvatskom školstvu pokazuje se potpuno istinitom. Već nekoliko godina, naime, provodi se, ponekad uz bučne fanfare, a ponekad potihom i pomalo okultno niz projekata koji donose promjene u školski sustav. Neprijeporna istina da su ti projekti nesustavni, naopaki, često sami sebi svrhom, a još češće usmjereni samopromociji, ne mijenja, na žalost, činjenicu da se oni uporno provode i da su oni uvijek iznimno „revolucionarni“ i iznimno uspješni. Čak i onda kad šaptom propadnu i kad se njihovo trajanje prepusti neumitnom blijeđenju i zaboravu kako se dogodilo primjerice s HNOS-om. Birokratski aparat samo krene dalje i blaženo nesvjestan svoje nemoći da učini pravi, sadržajni, bitni prevrat i zaokret pohrli u novu avanturu, smisli novu igračku, ustanovi novi ekspertni tim za provođenje sasvim novog i zasigurno posvema „uspješnog“ projekta. Koliko će učenika i profesora pri tome ostati zakinuto za znanje, radost, odgoj i sve ono što čini bit školskog života, nije ničija briga.

U ovom bi trenutku bilo moguće nabrajati još čitav niz stravičnih pograšaka koje se čine u obrazovnom sustavu, žaliti se i to sasvim s pravom na potpunu letargiju profesorske struke koja na sve to gromoglasno i bolno šuti, postavljati pitanja što se to dogodilo s desecima tisuća ljudi kojima diploma dopušta i verificira pravo da imaju vlastito mišljenje i stav, ali bi to bilo uzaludno. Preostaje, dakle, da se pozabavimo samima sobom, da pošteno iznesemo ono što se događa sa našim predmetom, da pokušamo pronaći vlastitu unutarnju snagu i motivaciju za promjene, za poboljšanja, za uspjeh.

Budući da velika većina naših kolega sustručnjaka predaje latinski jezik u različitim programima, u ovome ćemo se tekstu poslužiti njime kao primjerom. Sve, međutim, što se o njemu kaže može se uz neznatne promjene primjeniti i na situaciju s grčkim jezikom. Latinski se jezik, baš kao i svi drugi predmeti, uostalom, uslijed novih okolnosti opet našao na raskrižju. Baš kao i svi drugi predmeti, rekoh, potpuno svjestan da nije do kraja tako. Iz nekog nedokučivog i

čudesnog razloga postoji stalno prisutna tendencija čas tihom, a čas otvorenom i vulgarnom podcjenjivanju toga predmeta. Dovodi se u pitanje baš sve uza nj vezano, a najčešće svrhovitost učenja „mrtvog“ jezika. Ni jednom riječju neću ovdje pokušati pobijati takva mišljenja, to bi tek bio uzaludan posao. I kad to dolazi iz usta djece onda se može oprostiti, oni su na kraju krajeva nepia brefe (a Greci i Rimljani su doista vječni), ali kad počne dolaziti iz ustiju raznih kolega po raznim zbornicama, kad dobije urudžbene brojeve i pečate resornoga ministarstva i njemu pridruženih agencija, onda ostavi čovjeka bez riječi, utvrdi onu slavnu maksimu o postojanosti i nepromjenjivosti ljudske gluposti i ostavi snage da jedino sam u sebi zavapiš: *In qua urbe vivimus?*

Međutim, stanje je naprosto takvo. Potvrđuju to primjeri iz prakse. Pokušat ću nabrojiti samo nekoliko zornih slučajeva.

Slučaj jedan – državna matura. Kako znate polaže se u dva dijela obaveznom i izbornom. U prvom nacrtu DM latinski jezik mogao polagati samo kao izborni predmet. Iznimnim zalaganjem i osobnim trudom mnogih naših kolega postiglo se rješenje prema kojem učenici klasičnih gimnazija latinski i grčki jezik mogu polagati u alternaciji sa stranim jezikom na obaveznom dijelu mature. Svaki je entuzijazam i zadovoljstvo tom malom pobjedom nestao međutim u sudaru s mastodontskim projektom potpuno krivog imena. I ovdje je glasno i jasno potrebno reći da je ono što se u hrvatskoj verziji pedagoške mitologije naziva DRŽAVNOM MATUROM zapravo loše zamaskiran i perfidno nametnut PRIJEMNI ISPIT. Kakve će biti posljedice te (kobne!) zamjene identiteta po ukupno školstvo tema je za sasvim posebnu studiju. Posljedice, međutim, po latinski jezik na državnoj maturi su očite već površnim uvidom u testove. Utisnut u psihometrijsku luđačku košulju u kojoj je forma divljački trijumfirala nad sadržajem, prilagođen potrebi da bude statistički obradiv, izmjerljiv i prikaziv (komu?) naš se junak novog doba na maturi pojavio išamaran, lišen ljepote, ponešto robustan i posve neprivačan. Ne čudi, stoga, što ga je u alternaciji s banalno laganim testom iz engleskog jezika izabralo (samo) 57 učenika

Slučaj dva – NOK ili Nacionalni okvirni kurikulum. Kao kuriozitet navest ću da je NACRT nacionalnog OKVIRNOG kurikula ili kurikuluma (kako vam drago) imao NEKOLIKO STOTINA STRANICA. Izbjegavši očite paradokse, napomenut ću da se ni na jednoj od tih mirijada stranica nisu spomenuli klasični jezici. Ni na jednoj. Naprosto su ih zaboravili. Zajedno s još nekoliko predmeta. Svaki komentar je nemoguć. To jednostavno nema imena!!! Za utjehu spominjem

i da se u najnovijoj varijanti NOK-a (*Deo gratias!*) spominju.

Slučaj tri – zdravstvene škole. Od ove školske godine zdravstvene se škole ustanovljuju na novim (europskim, dakako) programima. Prema njima zdravstvena škola traje 5 godina. Prve dvije godine su teoretske, a posljednje tri praktične. Latinski je jezik ostao nedirnut u broju sati, ali je od **stručnog** postao **opći** predmet. Pri tome **nisu** došle **nikakve** konkretne upute o programu i udžbenicima iz Ministarstva. I opet kuriozum: ovakav se program ne provodi ni u jednoj europskoj zemlji. I ovo je nemoguće komentirati!!!

Slučaj četiri – najavljenareformaškolvstva. Iz sredstava javnog priopćavanja su vam poznate konture najavljene reforme školstva. Postojat će određeni broj obveznih predmeta (licitira se s brojevima od 3 do 12) Pri tome minimalističku varijantu zastupaju upravo najgorljiviji zagovornici državne mature tražeći da se taj model preslika na čitavo školstvo. U tom bi slučaju obavezni bili samo hrvatski jezik (i to ne zato što bi ga predlagatelj voljeli ili razumjeli, već zato što je nesretnim nizom okolnosti on našim učenicima materinji i neće dugo proći a da se ne pokuša zamijeniti engleskim jezikom, jer tako je puuuno zgodnije i jeftinije), engleski jezik i matematika. Sve bi ostale predmete učenici birali u nekom (zasad nedefiniranom) broju. Ostali su prijedlozi u brojevima različita permutacija ove osnovne ideje.

Kao razlog ovakvog ordiniranja po broju predmeta navodi se činjenica da su naši učenici preopterećeni. I jesu, neprijeporno. Lijek koji se međutim predlaže za njihovo rasterećenje je veoma prijeporan. Poslužit ću se jednim (izmišljenim dakako) primjerom. Zamislimo veoma pretilu osobu i neka ona predstavlja naše školstvo. Kao posljedica njene pretilosti pojavljuju se problemi s dijabetesom, visokim krvnim tlakom, otežanim kretanjem i slično. Na jednak način naše školstvo opterećuje izbirokratiziranost, nemotiviranost nastavnika, metodička baruština, apatija i koješta drugo. Liječnički konzilij, u kojem ćemo lako prepoznati Ministarstvo, donosi odluku da se toj pretiloj osobi odreže noga (tj. smanji broj predmeta). I doista, vaga će pokazati manje kilograma, samo što ni pretilost niti njene posljedice neće biti rješene. Jedini će učinak biti da će se nizu postojećih pridodati jedan novi problem, odnosno nedostatak noge i šepavost, baš kako će okljaštreno i šepavo biti znanje naših budućih učenika. A „liječnici“ će zadovoljno trljati ruke.

Ako se netko pita, kakvu bi ulogu u toj novoj (revolucionarnoj i beziznimno uspješnoj) viziji hrvatskog školstva igrao latinski jezik, mislim da je odgovor lako razabrati iz slučajeva navedenih pod brojevima od 1 do 4.

Prije nego zaključimo da je situacija beznadna i da izlaza nema i prije nego se prepustimo sasvim sigurno mračnoj i lošoj sudbini, upitajmo se koja je naša uloga u svemu ovome. Što smo, dakle mi, klasični filolozi u Hrvatskoj radili i kako se dogodilo da se nastava latinskog jezika i on sam nalaze u ovakvom stanju kakvo je gore opisano. Jasnoga i konkretnog odgovora nema. To je prilično vidljivo iz potpune razjedinjenosti koja vlada na svim razinama. Jednako tako iz javne percepcije latinskog jezika kao preteškog, dosadnog, nerazumljivog i u konačnici nepotrebnog predmeta. U dvadeset godina od ponovne uspostave redovitog gimnazijskog obrazovanja nije se postigao ni jedinstveni stav kojim izgovorom podučavati učenike. A drugi, znatno teži i bitniji problemi se jednostavno prešućuju, u nadi protiv svake nade da će nestati sami od sebe. Nabrojiti ću nekoliko primjera. Neka ih nitko ne shvati kao osobnu kritiku. Služe samo kao primjer nesnalaženja i promašenosti nekih naših postupaka. A svi smo protiv vlastite struke sasvim sigurno griješili *cogitatione, verbo, opere* i (možda ponajviše) *ommissione*.

Počnimo, kako i treba, od gramatike. Nedvojbeno je da je gramatika ključna, važna, i potrebna, a ovladavanje njome osnovna kompetencija učenika i propedeutika za druge obrazovne ciljeve. Upravo zbog toga i jest najveći izazov za svakog nastavnika, osobito danas kada je učeniku i u vlastitom jeziku teško razumljiv njen kategorijalni aparat. Gramatika, međutim, nije sve. Kad nastavu potpuno izgramatiziramo, zanemarivši činjenicu da je ona sredstvo a ne cilj, vlastite učenike šaljemo u minsko polje. U kojemu će sasvim sigurno nastradati, ako ništa drugo, a ono njihova želja za učenjem i radost učenja latinskog jezika.

Pridružimo tome i činjenicu da se u nastavi koriste razni udžbenici domaći i strani od kojih su jedni potpuno neprimjereni sadržajno i metodički, a drugi podučavaju manjkavo i anakrono. Kao primjer, spomenimo da je jedan od raširenijih udžbenika u općim gimnazijama *Elementa Latina*, a ona je izvrstan, metodički i sadržajno svjež, poticajan i primjeren udžbanik BILA prije sedamdesetak godina, kad je nastala i iz kojega učenik može saznati (ako je posudi od bake koja je po njemu učila) da: *Concordia populi patriam nostram Iugoslaviam firmit!* Sic!

Kombinirane s općom opsjednutošću ocjenama, metodičkom neinventivnošću, potpunim izostankom kvalitetnih stručnih usavršavanja i nedostatkom sustavne unutarne potpore ove činjenice stalno iznova provociraju pitanje o svrhovitosti učenja latinskog jezika.

I opet ću izbjeći odgovor. Ali ću postaviti drugi upit. Zašto danas, u dvadeset i prvom stoljeću podučavati latinski jezik? I tu je ključ problema. Znamo li mi kao struka i pojedinci zašto podučavamo latinski jezik u klasičnim i općim gimnazijama u medicinskim i osnovnim školama? Znamo li zašto ga podučavamo na fakultetu? U tom odgovoru, zajedničkom i svakom pojedinačnom leži i ključ rješenja svih prije navedenih mana i propusta. Zagledani u vlastito ogledalo i svijet oko sebe, kao i u školsku stvarnost danas mirno možemo priznati da smo sustavu ne osobito važna i razumljiva struka. Još mirnije možemo od toga učiniti svoju prednost. Sve što sustav u velikom nastoji postići, mobilnost, protočnost ideja, terensku i projektnu nastavu, suradnički i učeniku okrenut tip rada mi u malom možemo ostvariti bez okova statistika i ograničenja novca (koji je i u školstvu prečesto jedina *raison d'etre*).

Novi kurikulum latinskoga jezika treba, stoga, prilagoditi promijenjenoj satnici (nemoguć je i neostvariv isti obim programa i u vremenu kad je satnica bila 6 sati tjedno i danas kada je ona upola manja). Jedan dio planirane nastave, i to ne mali i simboličan, već do 30 % treba ostaviti slobodnim, neka ga svaki nastavnik kreira na način na koji želi, s piscima, sadržajima i metodama koje će izabirati po svojim vlastitim preferencijama i senzibilitetima. Na taj će način svatko postati sukreator svog vlastitog profesionalnog života, a ne puki izvršitelj tuđih propisa i odavno neostvarivih i predimenzioniranih planova. Osobito je važno da se on metodički i didaktički potpuno osuvremeni. Takav novi kurikulum zahtijevat će, naravno, nove udžbenike. Treba li reći da mu oni moraju biti sadržajno, metodički i vizualno prilagođeni. U onih 30% sati svatko od nas treba uvažiti činjenicu da je u okviru jednodnevnog izleta svakom učeniku u ovoj zemlji dostupan neki antički lokalitet, neki od njih među najboljima i najočuvanijima, jedan od njih potpuno jedinstven u svjetskim okvirima. Posjeti njima moraju biti integralni dio programa i obaveza, moraju se računati u satnicu, moraju omogućiti učenicima da vide ono što na satu uče i spominju.

Kod općih gimnazija je situacija ponešto različita različita. Tu bi, čini se trebalo krenuti od nule. Za početak se mora uvažiti činjenica da ogromna većina

učenika latinski jezik percipira u okviru općeg dvogodišnjeg programa. On je u ovome trenutku malo više od napola odrezanog programa klasičnih gimnazija. Pri tome im je ostao onaj manje važan i praktički besmislen dio. Dobro vam je poznato da bi ti učenici trebali naučiti u dvije godine praktički svu propisanu morfologiju i sintaksu. Kad je nauče (ili ne nauče jer, bojim se, da taj program baš nitko ne ostvari), kad bi, dakle, taj alat trebalo primjeniti na razumijevanje originalnog latinskog teksta, priča staje. I opća percepcija latinskog ostaje *tera teraj teraj* ili (*horribile dictu*) čuveni poslovični latinski; *res, non verba*, primjerice. Što s time učiniti, treba pitati, najprije, onu veliku većinu naših kolega koji u tim gimnazijama rade. Oni najbolje poznaju i uvjete i mogućnosti. Osobno mislim da u tom programu nema mjesta za poboljšanje. Treba ga osmisliti potpuno iznova, s tri cilja: da učenici dobiju pregled osnovnog rimskog povijesnog i civilizacijskog naslijeđa, pregled rimske književnosti, i da im se otvore nepregledna polja terenske i projektne nastave (kojima klasičari manje više svi već idu). To bi, vjerujem, ublažilo golemo nezadovoljstvo i frustraciju upravo tih kolega, koji su, kako je već rečeno, najbrojniji i najodgovorniji za javnu sliku i percepciju predmeta koji svi podučavamo i (pretpostavljam) volimo. Što se medicinskih i stručnih škola tiče, tu stvari podliježu pravilima struke i manevarski je prostor ponešto sužen, ali se barem djelomično gornja rješenja i ovdje mogu primjeniti.

Za ostvarenje svega spomenutoga nužno je funkcioniranje svih razina odgovornosti, od nastavnika, preko Društva (HDKF) i savjetničke službe do fakulteta na kojima se studiraju klasični jezici. Predugo se naše katedre čine zatvorene u kulu bjelokosnu svoje nedodirljivosti. Dobar bi znak naklonosti prema maru kolega u osnovnim i srednjim školama bio da se učenje klasičnih jezika vrednuje za upis na Filozofski fakultet ili barem za upis studijskih grupa latinskog i grčkog jezika (što, vjerovali ili ne, danas nije slučaj).

Vjerujem da bi takve akcije oživjele pomalo anemičnu sliku učenja klasičnih jezika, izbrisale svakidašnje jadikovke o neopremljenosti škola, nesklonim ravnateljima i zbornicama i notornu floskulu o „lošoj djeci“. Poštovanje i uspjeh možemo osigurati isključivo sami sebi, sve su popratne okolnosti *minutalia*, nebitne. Čitava klasična baština *paideie* govori da su za proces učenja važni isključivo profesor i učenik. Iz njihovog međuočnog, iz razmjene znanje i odgoja (a oboje su, ne zaboravimo, dvosmjerna ulica) rađa se škola. To je lekcija kojom možemo podučiti svu svoju radnu i profesionalnu okolinu. Malo se koja

struka time može pohvaliti.

Ako se tko preplašen navedenim negativnim primjerima i zabrinut za budućnost učenja i podučavanja latinskog jezika pita, a tko će, zašto i za koga napraviti ove promjene i zaokrete, odgovor je veoma jednostavan.

U Republici Hrvatskoj postoji 13 klasičnih gimnazija sa 1500 učenika. I svi ostali gimnazijalci i nemali broj učenika stručnih škola, njih 20 000 uče latinski jezik. Od kada postoji ova zemlja taj broj nikada nije bio veći. Imamo, dakle, za koga.

U hrvatskim školama i fakultetima predaje 400 profesora, visokoobrazovanih ljudi, sposobnih učiniti mnoge izvrsne stvari. Za to svjedoči niz uspješnih projekata koji se već godinama provode. Ima, dakle, tko.

Preostaje odgovoriti na pitanje zašto bismo doznali drugi dio latinske maksime s početka teksta. On glasi ... *et nos mutamur in illis*. Nije to ničija fantazmagorija, već biološka činjenica i preduvjet opstanka.